

teachers the love for books.

It is stressed that the educational work in the school concerning the formation of love for the book can not be conducted separately by a teacher and a librarian, but requires united efforts. It was found out that the following kinds of library work were used at Pavlysh school like the free exchange of books on shelves in corridors and classes; these forms of work are similar to modern technology of book-crossing. It is emphasized that the school library for V.O. Sukhomlynsky was the center of spiritual life and a source of spiritual wealth for a child.

Key words: V. O. Sukhomlynskyi, teacher, school library, librarian, book, reading, interest in reading.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2018

О. В. Боровець

ІДЕЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. У статті розкриваються ідеї В. Сухомлинського щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах звичайного класу масової школи. Проаналізовано погляди педагога на проблему індивідуального підходу до кожного учня, створення сприятливого середовища для школярів з особливими освітніми потребами. Виокремлено причини, які зумовлюють зниження здатності дітей до навчання.

У статті розглядаються принципи, на яких базується навчання дітей із затриманим розвитком, наводяться поради В. Сухомлинського, які допомагають ефективно організувати навчально-виховний процес в інклюзивному класі.

Ключові слова: педагогічна спадщина В. Сухомлинського, діти з особливими освітніми потребами, діти із зниженою здатністю до навчання, інклюзивне навчання.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти в Україні зумовлює пошук нових підходів, принципів, методик та стратегій навчання і виховання дітей XXI століття. Нова українська школа передбачає «перехід до педагогіки партнерства між учнями, вчителем і батьками», створення умов для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами [2]. У 2009 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю і взяла на себе зобов'язання забезпечити інклюзію на усіх рівнях системи освіти. Право кожної дитини на рівні можливості та участь у процесі навчання і виховання гарантується нашою дитиною.

Розширення практики інклюзивного навчання у сучасній українській школі, безумовно, потребує вивчення закордонного досвіду, а також врахування та використання традицій вітчизняної освіти та педагогічної думки. Великий український педагог-гуманіст В. Сухомлинський ще у середині ХХ ст. одним із перших переконливо доводив власною професійною діяльністю, що учні, яких нині називають «діти з особливими освітніми потребами», повинні навчатися поруч з однолітками в звичайному класі. Він відстоював ідею індивідуального підходу у процесі навчання і виховання та залишив у своїй педагогічній спадщині багато цінних порад й рекомендацій, які в умовах реформування української школи набувають особливої значущості та актуальності.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Процес навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах школи вивчається вітчизняними науковцями, серед яких В. Бондар, А. Колупаєва, В. Ляшенко, Н. Софій, З. Шевців, Н. Ярмола та ін. На окремі аспекти використання спадщини В. Сухомлинського в реалізації інклюзивного навчання звертають увагу сучасні дослідники І. Баранюк, Н. Кравець, Л. Прядко та ін.

Мета статті – розкрити ідеї та особливості підходу В. Сухомлинського до навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах звичайного класу на основі праць великого педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. ХХІ століття – це період розвитку інклюзивної освіти в усьому світі і в Україні зокрема. Багато міжнародних документів, ратифікованих і в нашій країні, декларують право на освіту та рівні можливості у освітньому процесі для усіх дітей, у тому числі із особливими освітніми потребами, із соціально вразливих груп тощо. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання [3, с. 13].

Відходить в історію той час, коли навчання учнів з порушеннями психофізичного розвитку та різними функціональними порушеннями відбувалося в домашніх умовах, ізольовано від ровесників та суспільства загалом. В. Сухомлинський у 50-60-их роках ХХ ст., не використовуючи терміни «інклюзія», «інклюзивне навчання», «інклюзивне середовище», у своїх працях та професійній педагогічній діяльності утверджував принципи інклюзивної освіти, вагомим серед яких є позитивне сприйняття багатоманітності, тобто сприйняття індивідуальних відмінностей учнів не як проблеми, а як корисного ресурсу. Великий педагог відстоював ідею індивідуального підходу до кожного учня, оскільки вважав, що немає і не може бути двох однакових дітей за способами мислення, за особливостями пам'яті та сприйняття довкілля. Кожна дитина – це неповторність, і

навчати її можна лише тоді, коли вчитель глибоко розуміє внутрішній світ школяра, його душу.

Інклюзивна освіта базується на основних принципах гуманної педагогіки: зрозуміти дитину, признати і прийняти її як індивідуальність, з її особливостями, поглядами, вчинками і позицією. Діти з певними фізичними вадами та порушеннями не повинні почуватися «не такими, як всі». Завдання вчителя – підготувати інших дітей, класний колектив до їх прийняття і спілкування на рівних. Оповідання В. Сухомлинського «Горбатенька дівчинка» допоможе педагогові донести до школярів важливу думку: «... хай не побачить дівчинка у ваших очах ні подиву, ні насмішки» [7, с. 108].

Особливо хвилювала Василя Олександровича доля дітей «із зниженою здатністю до навчання». Головне, на думку педагога, «не допустити, щоб ці діти переживали свою «неповноцінність», запобігти появі в них байдужого ставлення до навчальної праці, не притупити у них почуття честі і гідності. Вчити і виховувати цих дітей треба у масовій загальноосвітній школі; створювати для них якісь спеціальні навчальні заклади немає потреби» [4, с. 85]. У цих поглядах відображено важливі риси педагога-гуманіста, який глибоко поважає кожного вихованця, враховує, наскільки це можливо, уподобання та побажання дітей під час визначення цілей навчання та вибору способів їх досягнення, визнає суб'єктність особи учня, висуває педагогічні гуманістично зорієнтовані цілі і розробляє відповідні їм прийоми, що застосовуються з урахуванням індивідуальності учня у процесі співпраці з ним.

В. Сухомлинський гуманну місію школи та педагога в роботі з такими дітьми вбачав у тому, щоб «увести їх у світ суспільства, духовного життя, краси цілком повноцінними і щасливими» [4, с. 86]. Для цього педагог рекомендував створити у школі сприятливі умови для навчання, виховання і розвитку кожної дитини. У сучасних дослідженнях основні вимоги до інклюзивного навчання співзвучні із такими поглядами Василя Олександровича і визначаються тим, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це є можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними; заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів узгодженням різних видів і темпів навчання, повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани та стратегії викладання, вживаючи організаційні заходи, використовуючи ресурси і партнерські зв'язки зі своїми громадянами; діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у навчальному процесі; інклюзивні форми навчання – найефективніший засіб, який гарантує солідарність, співучасть, взаємодопомогу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками [8, с. 124].

Вивчаючи особливості дітей із зниженою здатністю до навчання, В. Сухомлинський прагнув зрозуміти та проаналізувати причини

відставання у розумовому розвитку кожного учня. Вчений виділяв низку передумов цього явища: перенесення хвороб у ранньому віці, відсутність повноцінного материнського виховання у перші 2-3 роки життя, згубні звички батьків (наприклад, алкоголізм), убогість інтелектуального та емоційного життя родини, нездорові, конфліктні взаємовідносини в сім'ї тощо [6, с. 587-588]. За словами педагога, ці діти – «не виродливі, а найтендітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства» [4, с. 85]. Учитель повинен знайти їм посильну розумову працю, доступні шляхи подолання труднощів, завдяки яким вони будуть постійно розвиватися інтелектуально.

Навчання «дітей із затриманим розвитком» повинно базуватися на таких найважливіших принципах: одночасне напруження пам'яті і думки учня на уроці; обов'язкове досягнення дитиною поставленої мети; створення умов для відчуття нею радості пізнання і радості успіху; збагачення інтелектуального і емоційного життя школяра [6, с. 589-590]. Упродовж багаторічної педагогічної діяльності В. Сухомлинський обґрунтував та апробував чимало підходів та методичних прийомів навчання і виховання у одному класі різних за начальними можливостями дітей. Одним із важливих підходів вважав насиченість процесу навчання естетичним багатством рідної мови та читанням учнями літератури. Педагог акцентував увагу на тому, що спілкування із книгою є могутньою виховною силою і рятує учнів «від інтелектуальної обмеженості, запобігає їхньому відставанню, виховує в них розумову активність. Індивідуальну роботу з дітьми, котрі мають знижену здатність до навчання, слід починати з самостійного читання» [6, с. 433].

У праці «Серце віддаю дітям» автор наголошує, що спостереження серед живої природи допомагають кожній дитині розкритися, а «важким» учням – засвоїти знання нарівні з однокласниками. Саме серед природи виникають позитивні емоції, які сприяють засвоєнню знань, пробуджують мозок і змушують його активно працювати.

Потужним засобом розвитку дітей з особливими освітніми потребами є творча праця. Ця думка співзвучна із переконаннями В. Сухомлинського, що «захоплення мудрою працею сприяє тому, що найслабкіші (часто ті, кого вважають безнадійними), виражаючи свою індивідуальність у творчій діяльності – мисленні, утверджують цим свою гідність у колективі, відчувають, що їх поважають товариші» [4, с. 480].

Сучасні дослідники зауважують, що важливою для інклюзивного навчання є думка В. Сухомлинського про використання у навчанні «важких» дітей другої програми, яка тісно пов'язана з матеріалом основної. Також цінними є поради щодо обережного ставлення до організації мозкової діяльності та розумової праці. Важливо, щоб ці діти на кожному етапі навчання досягали поставлених цілей, щоб відчували задоволення від власних, хоч і незначних, успіхів.

В. Сухомлинський розумів виховання не як формування

нормативного типу особистості за задалегідь сформованою схемою, а як розкриття особистості за допомогою педагога, як виховну взаємодію з нею. Він вважав, що успіх процесу виховання значною мірою залежить від особистості педагога: його духовного багатства, моральних переконань, зацікавленості у особистісному зростанні кожної дитини. В. Бондар вказує на особливу роль учителя в інклюзивному класі, оскільки він повинен забезпечити рівне ставлення до всіх школярів, створюючи спеціальні умови для дітей з особливими освітніми потребами [1]. Пропагуючи дитиноцентризм, В. Сухомлинський рекомендував гармонізувати педагогічні впливи (педагогічного колективу, батьків) на школярів, щоб усі діти отримали щастя дитинства. Він писав: «Не можна примусити бути розумнішим... Найважливіше, що вимагається від учителя... – це зміцнювати у дитини віру в свої сили» [5, с. 511].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасне суспільство XXI ст. взяло курс на гуманізацію освітнього середовища, що передбачає забезпечення кожній людині права на рівність у процесі здобуття освіти. Інклюзія нині є шляхом забезпечення цих прав громадянам. В. Сухомлинський власні теоретичні ідеї інклюзивного навчання підтвердив практичним їх впровадженням у процес навчання і виховання масової школи. Сучасні вчителі знайдуть неоціненно корисні матеріали, поради і рекомендації щодо організації інклюзивного навчання за умови уважного вивчення і детального аналізу педагогічної спадщини великого педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації / В. І. Бондар // Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2010. – Вип. 15. – С. 39-43.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
3. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / За ред. А. А. Колупаєвої. – К.: «А. С. К.», 2012. – 308 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 4. – 640 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 639 с.

7. Сухомлинський В. О. Казки Школи під Голубим Небом: казки, притчі, оповідання / Упорядник О. В. Сухомлинська. – К.: Радянська школа, 1991. – 191 с.
8. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник / З. М. Шевців. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 248 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bondar V. I. Inkluzyvne navchannia ta pidhotovka pedahohichnykh kadriv dlia yoho realizatsii [Inclusive Education and Training of Pedagogical Staff for its Implementation] / V. I. Bondar // Naukovyi chasopys NPU imeni M. Drahomanova. Seriiia 19. Korektsiina pedahohika ta psykholohiia: zbirnyk naukovykh prats. – K.: NPU imeni M. Drahomanova, 2010. – Vyp. 15. – S. 39-43. (in Ukrainian)
2. Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [The concept of the implementation of state policy in the field of reforming general secondary education "New Ukrainian School" for the period up to 2029]: Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. – Rezhym dostupu: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/. (in Ukrainian)
3. Osnovy inkluzyvnoi osvity [Fundamentals of Inclusive Education]: navchalno-metodychnyi posibnyk / Za red. A. A. Kolupaievoi. – K.: "A. S. K.", 2012. – 308 s. (in Ukrainian)
4. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: V 5 t. [Selected Works: in 5 vol.]/ V. O. Sukhomlynskyi. – K.: Radianska shkola, 1976. – T. 1. – 654 s. (in Ukrainian)
5. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: V 5 t. [Selected Works: in 5 vol.]/ V. O. Sukhomlynskyi. – K.: Radianska shkola, 1976. – T. 4. – 640 s. (in Ukrainian)
6. Sukhomlynskyi V. O. Vybrani tvory: V 5 t. [Selected Works: in 5 vol.]/ V. O. Sukhomlynskyi. – K.: Radianska shkola, 1977. – T. 5. – 639 s. (in Ukrainian)
7. Sukhomlynskyi V. O. Kazky Shkoly pid Holubym Nebom: kazky, prytychi, opovidannia [Tales of the School under the Blue Sky: Fairy Tales, Parables, Stories] / Uporiadnyk O. V. Sukhomlynska. – K.: Radianska shkola, 1991. – 191 s. (in Ukrainian)
8. Shevtsiv Z. M. Osnovy inkluzyvnoi pedahohiky: pidruchnyk [Fundamentals of Inclusive Pedagogy: Textbook] / Z. M. Shevtsiv. – K.: Tsentr uchbovoi literatury, 2016. – 248 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье раскрываются идеи В. Сухомлинского по обучению детей с особыми образовательными потребностями в условиях обычного класса массовой школы. Проанализированы взгляды педагога на проблему индивидуального подхода к каждому ученику, создание

благоприятной среды для школьников с особыми образовательными потребностями. Выделены причины, обуславливающие снижение способности детей к обучению.

В статье рассматриваются принципы, на которых базируется обучение отстающих в развитии детей, приводятся советы В. Сухомлинского, которые помогают эффективно организовать учебно-воспитательный процесс в инклюзивном классе.

Ключевые слова: педагогическое наследие В. Сухомлинского, дети с особыми образовательными потребностями, дети с пониженной способностью к обучению, инклюзивное обучение.

Abstract. The practical and scientific generalizations of V. Sukhomlynskyi about the education of children with limited learning ability are analyzed in the article. The article highlights the ideas of V. Sukhomlynskyi about the education of children with special educational needs in the conditions of ordinary class of mass school.

The author analyzes the views of V. Sukhomlynskyi on the problem of individual approach to each pupil, creation of a favorable environment for pupils with special educational needs. The reasons, which reduce the ability of children to study, are singled out: illness at an early age, lack of full maternal upbringing during the first 2-3 years of life, bad parenting habits, conflicts in the family, poor mental and emotional life of the family, etc.

The article deals with the principles on which the education of children with special educational needs is based, and suggests V. Sukhomlynskyi's recommendations that help to effectively organize the educational process in the inclusive class: to provide an individual approach to each pupil, to enrich the intellectual and emotional life of students at school, to organize student reading books, observing nature, creative work and other.

Key words: V. Sukhomlynskyi's pedagogical heritage, children with special educational needs, children with limited learning ability, inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2018

С. Б. Бричок

ПОГЛЯДИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМУ ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Анотація. У статті проаналізовано погляди видатного українського педагога Василя Сухомлинського на проблему вивчення особистості дитини у їх системності та у контексті еволюції педагогічних ідей ученого. З'ясовано, що трансформація поглядів педагога на проблему вивчення дитини відбувалася упродовж чотирьох періодів його творчості: вивчення